

ERDEMLERİMİZ VE BOZLAKLAR

Tayfun Haykır

■ Siyasi haritalar üzerindeki en koyu çizgiler ülkelerin sınırlarını belirlemek için koyu ve kalın çiziliyor. Hani bir yazı yazdığımızda önemli şeylerin altını çizersiniz ya, işte bu çizgilerin de koyu ve kalın olmasının sebebi aynı: Kimin, nereye sahip olduğunun altını çizmek... Ancak kâğıdın üzerine yazılanla gönle kazınan bazen birbirinden çok farklı oluyor. Dünya haritasını zihnimde canlandırmaya çalıştığım; ana karaları, okyanusları yerli yerine koymaya gayret ettiğim; ortaokul yıllarındaki atlasımın sayfaları yahut okulumuzun koridorunda asılı duran, kalın bir ahşap çerçeve içine alınmış dünya haritası beliriveriyor muhayyilemde. O dönemki bilgimle bana “Türkiye’nin sınırları nedir?” diye sorsalar, rehberim o atlas ve haritadaki kalın-koyu çizgiler olur ve onları hesaba alarak cevap veririm şüphesiz. Fakat zaman geçtikçe bunun böyle olmadığını idrak ettim. Öyle ki milletin ne demek olduğunu, tesadüfen bir araya gelmiş kalabalıkların ancak bir insan yığını olduğunu ve en önemlisi millet olmayı sağlayan kültür bileşkesinin en önemli katmanının dil olduğunu fark etmek bu çizgilerin koyuluğunu silikleştirdi gönlümde. Millî romantik bir tavırla sadece gönlümde cereyan eden bir hâl değil bu, belki de zihnimdeki tasavvuru gönlümdekinden daha güçlüdür...

Atlasların sayfalarına, haritaların yekpare zeminlerine ve hatta “navigasyon” ekranlarına sırtımı dönüp ardından gözümü kapayıp Türkçenin sesine kulak verdiğimde sınırların değil sınırsız bir kâinatın sesini duyuyorum. Asya’nın en derinlerindeki bir aksakallının dilinden çıkan kelimelerle, Avrupa’nın en kuzeyindeki bir çocuğun dudaklarından dökülen bir şarkıdaki kelimelerin kesişimi bu kâinata sınır çizilemeyeceğini somutlaştırıyor.

Şuurla, vicdanla, ilim ve irfanla yaşamaya çalışan topluluklar, erdemler üretirler. Duyuş ve değerlerin kristalize hâlidir erdemler ve bu erdemler sayesinde milletler medeniyete katkı sağlarlar; evrensele

nitelik kazandırır. Milletimizin sahip olduğu erdemleri damıtan, tabiri caizse bir imbiğten geçirip en saf hâline ulaşmasını sağlayan da şüphesiz Türkçemizdir. Asırların toplamı olan tecrübi bir hâli, erdemli duruşu yahut duyusu bir söz öbeği içinde kulağımıza fısıldayan Türkçeden başkası değildir.

Kâğıda yazılanı okumak tabii ki önemli ama marifet bunun çok daha ötesinde sanırım... Bozkırların orta yerinde, meşakkatler yumağına dolanmış bir hâldeyken, tek gaye hayatta kalmaya çalışmak olmalıdır diye düşünüyor insan. Fakat bu külfet içindeyken dahi insanın erdemli olması gerektiğini kâğıttan değil de bozlak makamında gönülden okuyanlar olmuş... Onlar; Türkçenin kâinatının içinde sesleri gök kubbeyi en çok inleyenler, seslerini bozlaklara emanet edenler...

İlkokulu bitirdiğim yılın yaz tatilinde aldığım bir kaset bana bu satırları yazdırıyor aslında. Bozlakların -bence- en büyük ustası Muharrem Ertaş'ın eski kayıtlardan (belki radyo kaydı, belki de taş plak kayıtları) kasete aktarılmış türküleri vardı bu kasette ve ilk türkü "Aydost! Gönül ne gezersin seyran yerinde" diyerek başlayan bir bozlaktı. Bozlak geleneğinde sık rastlanan bir başlama nidasıdır "aydost" yani "ey dost", öyle ki bu nida ile "Söylediklerime kulak ver, iyi işit beni!" uyarısında bulunur icracı. Sık rastlanan ama her bozlakta olmayan bu ünlemin geçtiği bozlaklara bakıldığında erdemlerden, varoluşa dair sorgulamalardan özetle insanı tekâmül ettirecek meselelerden bahsedildiği dikkat çeker.

Seyran yerine çıkacak yani el âlem içinde görünecek, toplum içinde varlığını sürecektir kişiye nasihatler sunan, erdemli olmasını salık veren bu bozlağın sözleri Şah Hatayî'ye atfediliyor. "Hatayî" mahlasıyla şiirler söyleyen birkaç Türk şairi var. Bunların en bilineni ise bugün İran sınırları içinde kurulan tarihî bir Türk Devleti olan Safevî Devleti'nin Sultanı Şah İsmail. Ancak onun yayımlanan divanında bu deyiş yer almıyor. Belki başka bir "Hatayî"ye ait bu sözler, kim bilir... Burada önemli olan hatalı olduğunu, kusur işlediğini bilmenin verdiği tevazu ile söz konusu mahlası kendine şiir meydanında ad olarak seçmek ve kendi çağında Türkçeye nefes olmak. Asırlar öncesinden günümüze ulaşan ve her dinlediğimde bana erdemli bir insan olma görevini hatırlatan bu bozlağı Muharrem Usta şu iki dörtlüğüyle havalandırmış:

*Aydost!
Gönül ne gezersin seyran yerinde,
Âlemde her şeyin var olmayınca.
Olura olmaza verme sırrını,
Kıymetini bilir yâr olmayınca...*

Aydost!

*Varıp bir kimsenin de kuyusun kazma,
İçine düşersin de yolundan azma.
Olura olmaza sırrını çözme,
İki başı muhabbetli yâr olmayınca.*

Sanırım dünya üzerinden gelmiş geçmiş hiç kimsenin âlemde her şeyi tam tekmiil var olmamıştır. Bu tezadı gayet usta bir şekilde söz oyununa çeviren şair, gönlüne sesleniyor ve “Seyran yerinde mağrur mağrur dolaşmak hiç kimsenin haddine değildir!” hükmünü koyuyor. Yine ardından gelen salık ise sırrın herkese açılmamasının gerekliliği ve yârın yani gerçek sevenin ne denli kıymetli olduğu... İnsanoğlunun en kötü hasletlerinden birini de açık açık ifşa ediyor bu deyiş: Kimsenin kuyusunu kazmamak. Kuyu kazanı azmış kişi olarak yaftalıyor ve o kuyuya kendinin düşeceğini net bir şekilde ifade ediyor.

“Gönül ne gezersin seyran yerinde” diye başlayan deyişi bozlak hâliyle havalandıran bir başka isim de Muharrem Usta’nın oğlu “Bozkırın Tezenesi” Neşet Ertaş olmuş... Bu çığlık onların açtığı yolda dilden dile devam edip gidiyor Anadolu bozkırlarında. Deyiş formunda ise Âşık Daimî söylemiş. Deyiş olarak geniş kalabalıklara sevdiren ise Arif Sağ olmuş. Âşık Daimî ve Arif Sağ, deyişin bozlağa göre daha seri söylenmesinden kaynaklı olarak sanırım şiirin diğer dörtlüklerini de havalandırmışlar. Hatayî’nin mahlasını da tapşırıldığı bu abidevi Türkçe yadigarının son iki dörtlüğü de muhatabını erdemli olmaya şöyle davet ediyor:

*Olura olmaza eyleme nöker¹,
Değer çarkına dolunu döker.
Ne haktan korkar ne hicap çeker,
İki başı sadık yâr olmayınca.*

*Şah Hatayî’ m eder bu sırrı beyan,
Kâmil midir cahil sözüne uyan.
Bir baştan ağlamak ömredir ziyan,
İki baştan muhib yâr olmayınca.*

1 Nöker: Hizmetkâr, yardımcı.